

Молодь в умовах нової соціальної перспективи / Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. – Житомир, 13-14 травня, 2004р. – С.351-353.

Ольга Михайлівна Савиченко,

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ

На розвиток мотивації досягнення, яка є однією із основних у структурі особистості, впливає безліч факторів, вивчення яких дозволяє пояснити і спрогнозувати поведінку людини. Для вивчення мотиваційної сфери використовувались кількісні та якісні методи дослідження, переваги яких поєднав у собі контент-аналіз.

У психології контент-аналіз розглядається як метод систематизованої фіксації і квантифікації одиниць змісту в досліджуваному матеріалі [6]. Матеріал для аналізу може бути різним, але найчастіше контент-аналітичний метод застосовують до різноманітних видів текстів та мовних повідомлень[2].

Сьогодні контент-аналіз використовується як основний метод дослідження, як допоміжний або у комплексі з іншими методами. Його використання у будь-якому з цих напрямків вимагає стандартизації усього процесу дослідження. Тому доцільно виділяти основні етапи контент-аналітичного дослідження, які у вітчизняній психології найчастіше розглядаються у такій послідовності: 1) розробка програми дослідження; 2) визначення емпіричних об'єктів дослідження; 3) розробка методики контент-аналізу; 4) пілотажне дослідження, перевірка надійності; 5) збір первинної емпіричної інформації; 6) кількісна обробка отриманих даних [3, с. 51-58].

При використанні методу контент-аналізу необхідно дотримуватися певних вимог і правил: 1) контент-аналіз можна застосовувати лише по відношенню до даних, які є стійкими характеристиками і мають певну тривалість у часі; 2) при проведенні контент-аналізу необхідно чітко визначити та обмежити характер досліджуваних даних, шлях, яким їх отримано, характеристику вибірки, контекст аналізу даних, межі аналізу, мету висновків; 3) контент-аналіз доцільно використовувати для велика кількості документів;

5) деякі документи (неповні, неоднозначні за змістом, обірвані) можуть бути некодованими, тобто не підлягати кодуванню; 6) категорії контент-аналізу повинні бути взаємовиключаючими та вичерпними; 7) одиниці аналізу повинні бути незалежними[7].

Виділення категорій та кодування оповідань чи творів мають свою специфіку. Визначення категорій кодувальниками може здійснюватись двома шляхами. Перший, коли кодування, виділення категорій здійснюється на основі певної теорії. Професійні кодувальники домовляються про категорії і застосовують до даних. Другий шлях пов'язаний з кількома етапами: 1) два кодувальники незалежно розглядають матеріал, формують списки категорій; 2) порівняння контрольних списків, фіксація відмінностей; 3) складання загального об'єднаного списку; 4) перевірка надійності кодування; 5) періодична перевірка якості [7].

Дотримання усіх описаних вище вимог і правил забезпечує незаперечні переваги контент-аналітичного методу, серед яких поєднання переваг кількісної і якісної обробки даних, відсутність ефекту впливу дослідника на поведінку досліджуваних, достатньо висока надійність методу, аналіз текстів і повідомлень у певному контексті, чіткі правила аналізу. Поряд із цим існують і недоліки, які, перш за все, пов'язані з тим, що контент-аналіз часто використовується без належної методологічної та теоретичної основи та професійної підготовки.

У психології мотивації контент-аналіз найчастіше використовують у проєктивних методиках. Дослідження мотиваційної сфери особистості з використанням проєктивних методик почалися з 30-х років, коли Г. Мюррей розробив тематичний апперцепційний тест (ТАТ).

У 1953 році Д. Мак-Клелландом, Дж. Аткинсоном, Р. Кларком та Л. Лоуелом на основі ТАТ була розроблена методика для вимірювання індивідуальних відмінностей у силі мотиву досягнення [4]. Для вимірювання мотиву досягнення у оповіданнях автори використали метод контент-аналізу, який базується на системі певних категорій, при розробці яких вчені виходили з

таких положень. Поведінка людини детермінована потребою або мотивом досягти певної мети (П). При реалізації поставленої цілі людина може очікувати успіху (О+) або невдачі (О-). Для досягнення мети людина проявляє певну інструментальну активність (І), яка приводить до здійснення мети (І+) або ні (І-). Іноді на шляху до поставленої мети виникають бар'єри, перешкоди, які можуть бути локалізовані в оточуючому світі (ПРЗ) або в самій людині (ПРВ). При здійсненні діяльності для досягнення поставленої мети людина відчуває певний емоційний стан, який може бути позитивним (С+) або негативним (С-). Іноді хтось допомагає людині (Пд), що сприяє досягненню мети (рис.1)

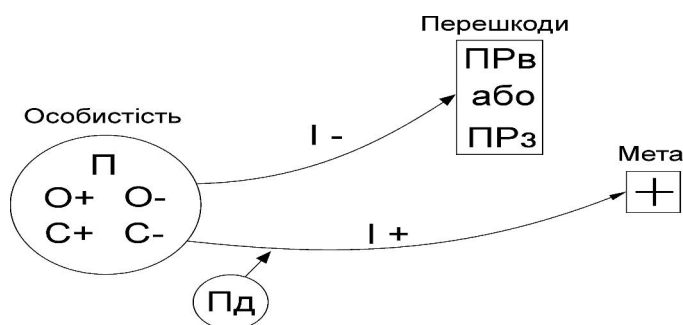

Рис.1. *Схема формування мотивації досягнення*

Методика, розроблена цими психологами, дозволяла виміряти лише загальний показник сили мотиву досягнення і не диференціювала мотив досягнення успіху і мотив уникання невдачі. У 1963 році Х. Хекхаузен створив модифікацію ТАТ і запропонував контент-аналіз для оцінки двох незалежних мотиваційних тенденцій - для підрахунку індексу “надії на успіх”, а друга – індексу “страх невдачі” [6, с.268-270]. У 70-х роках використання контент-аналізу для вивчення мотивації досягнення було розширене у дослідженнях інтенсивності та екстенсивності мотиву досягнення (Г.Д. Шмальт у 1976 році розробив “напівпроективну” методику “Решітка мотиву досягнення” [6, с.270-274], що подібна до методики ТАТ у модифікації Х. Хекхаузена). Цей тест поєднує у собі переваги проективних методик та економність і однозначність опитувальників та дозволяє виявити не лише переважаючі мотиваційні тенденції, але й ситуаційні прояви мотиву досягнення по відношенню до різних видів діяльності [1, с.189-190].

Для дослідження особливостей мотивації досягнення підлітків у

суспільно-корисних видах діяльності (навчання, спорт, мистецтво, технічна творчість, хореографія, музика) ми створили модифікацію тесту тематичної апперцепції (ТАТ) – проєктивну методику порівняльного дослідження мотивації досягнення у різних видах діяльності, розробили також так звану “напівпроєктивну” методику (“Решітка мотивації досягнення підлітків”), при конструюванні якої користувалися досвідом створення подібної методики Г.Д. Шмальтом [6, с.270-274], використали авторську методику “Спостереження за особливостями мотивації досягнення підлітків” для оцінки вчителями особливостей мотивації досягнення підлітків. Було використано оригінальний стимульний матеріал, що складається з картинок, зміст яких релевантний досліджуваній ситуації, та визначення трьох основних індексів мотивації досягнення. Для аналізу мотивації досягнення у творах читанок для першого класу українських шкіл було використано категорії тесту тематичної апперцепції Д. Мак-Клелланда і Дж. Аткинсона, описані вище.

Результати аналізу проведених досліджень дозволяють зробити такі висновки:

1. Використання ключів, розроблених Х. Хекхаузенем та Д. Мак-Клелландом і Дж. Аткинсоном для вивчення особливостей мотивації досягнення, до аналізу оповідань досліджуваних за особистісно значимими картинками дозволяє отримати надійні та достовірні дані.
2. Мотив досягнення успіху та мотив уникання невдачі за використаними методиками вимірюються як протилежні; високі бали по шкалі мотиву досягнення свідчать про низький рівень мотиву уникання і навпаки.
3. Методика експертних оцінок мотивації досягнення вчителями “Карта спостережень за особливостями мотивації досягнення учнів” у багатьох випадках (у першу чергу це стосується обдарованих дітей) виявляється неефективною. Соціальні очікування вчителів часто спотворюють картину мотивації таким чином, що мотиви уникання невдач посередніх учнів сприймаються як мотиви досягнення. І навпаки, претензії обдарованих учнів на оригінальність у творчості часто ідентифікуються вчителями лише як

порушення поведінки, а не як мотиви досягнення. Тому за цією методикою можна вимірювати лише соціальні очікування вчителів по відношенню до поведінки учнів, а не реальні особливості мотивації досягнення у підлітковому віці.

4. У персонажів творів українських читанок для першого класу окремі тенденції мотивації досягнення найчастіше проявляються у творах про стосунки підлеглих та боротьби і взаємодії.
5. Аналіз структури мотивації досягнення в читанках дозволяє зробити висновок, що потреба в досягненні широко представлена у творах, але вона не задовольняється.

В цілому слід зазначити, що поєднання методу контент-аналізу з іншими методами психології у комплексному дослідженні мотивації досягнення, аналіз навчальної літератури, проведення порівняльних досліджень мотиваційної сфери підлітків дозволяє повно та різнобічно розглядати основні вікові закономірності, індивідуальні особливості та основні фактори розвитку мотивації досягнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике – СПб.: Питер Ком, 1999. – 528с.: (Серия “Мастера психологии”)
2. Горбатов Д.С. Практикум по психологическому исследованию: Учеб. пособие. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2000. – 248 с.
3. Методы социальной психологии / [А.Л. Свенцицкий, В.Е. Семенов, А.А. Ершов и др.]; Под ред. проф. Е.С. Кузьмина и к.п.н. В.Е. Семенова; ЛГУ им. А.А. Жданова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1977. – 175 с.
4. Практикум по психодиагностике: Психодиагностика мотивации и саморегуляции. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 159 с.
5. Хекхаузен Психология мотивации достижения / Пер. с англо – СПб.: Речь, 2001. – 240 с.
6. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность: Т.1; Пер. с нем. /Под ред. Б. М. Величковского. – М.: Педагогика, 1986. – 408 с.
7. Stemler, Steve. An overview of content analysis. Practical Assessment, Research & Evaluation, 2001, 7 (17).